

יפן

(Japan). ממלכת איים באוקיאנוס השקט, במזרח יבשת אסיה. בראשית שנות ה-30 שלטה גם בקוריאה, בפורמוזה (טייוואן), באיים באוקיאנוס השקט ובמאחזים בחצי-האי שאנדון שבסין. במרוצת שנות ה-30 השתלטה על מנצ'וריה ('מנצ'וקואו'), פלשה לסין וכבשה שטחים נרחבים ממנה. ב-7 בדצמבר 1941 פתחו היפנים בהתקפה על ארצות-הברית, בריטניה ובעלות בריתה, ובתוך חצי שנה כבשו את כול דרום-מזרח אסיה והאיים שבמזרח האוקיאנוס השקט. י' החזיקה מעמד במלחמה יותר מכול מדינות ה'ציר' האחרות, ורק ב-2 בספטמבר 1945, ארבעה חודשים אחרי כניעת גרמניה, חתמה על כתב הכניעה.

יהודים הגיעו לי' עם פתיחתה באמצע המאה ה-19, וב-1844 נוסדה בנגסקי קהילה ראשונה. בראשית שנות ה-80 ישבו בי' אלפים מעטים של יהודים, והקהילה הגדולה ביותר היתה בקובה.

כבר בנובמבר 1936 התקשרה י' עם גרמניה הנאצית ב'הסכם האנטי-קומוניסטי'. ואולם, למרות היותה שותפה מלאה ב'ציר' ברלין-רומא היתה מדיניותה של י' ביחס ליהודים בגדר חריג. אומנם, י' הושפעה מאוד מן התעמולה הנאצית, היו לה 'מומחים לענייני יהודים' בעלי השפעה, והם כתבו ותירגמו ספרות אנטישמית ומימנו ירידים אנטישמיים, בסיבסוד משרד החוץ הגרמני. ואולם, כ-15,000 היהודים יוצאי רוסיה, חסרי הנתינות, שהתגוררו בשמונה קהילות בצפון סין ובמנצ'וריה שבשלטון י', זכו במעמד משפטי מוכר מטעם הרשויות היפניות, כלומר, הם הוכרו כאחד הלאומים שבמנצ'וריה, ולכן יכלו לפעול כקהילה אוטונומית, הכפופה, כמובן, לחוקי הארץ. בעקבות זאת הכירו הרשויות היפניות רשמית גם בהסתדרות הציונית. יתר-על-כן, בתקופת השואה העניקה י' מיקלט לכ-17,000 פליטים יהודים מגרמניה, מאוסטריה ומפולין, שנמלטו מצפורני הנאצים והגיעו לשנגהאי.

ב-6 בדצמבר 1938, שבועות ספורים אחרי פוגרום 'ליל הבדולח', כאשר אלפי יהודים ממרכז אירופה חיפשו מיקלט ומחסה, סוכמה בפגישה חשאית של חמישה שרים יפנים מדיניות פרו-יהודית, לאפשר לאלפי יהודים להגר לאיזור השלטון היפני במושבה הבין-לאומית של שנגהאי בלי אשרות כניסה או מסמכים אחרים. זאת – בעת ששערי מדינות העולם ננעלו למעשה לפליטים יהודים.

ההתנהגות המיוחדת במינה של י' מוסברת על רקע ההשפעה שהיתה שם ל'מומחים לענייני יהודים': הללו היו קצינים בדרגות בינוניות בצבא ובצי, כגון אלוף-משנה סנקו יאסואה וסרן קורשיגה אינוטסוקה. שניהם ועוד כתריסר מעמיתיהם האמינו באמת ובתמים לסיפורי ה'פרוטוקולים של זקני ציון' וספרים אנטישמיים אחרים כאילו קשרה יהדות העולם במלחמת-העולם הראשונה קשר למוטט את קיסריות רוסיה, גרמניה ואוסטריה, וכן כאילו ליהודים כוח כלכלי ומדיני מכריע בזירה הבין-לאומית, בעיקר במערב, כגון בארצות-הברית ובבריטניה.

ה'מומחים' היפנים אכן האמינו כי היהודים עשירים ורבי השפעה בתחום הכספים, וההוכחה לכם היתה היהודי האחד והיחיד שהיה מוכר לכול יפני, הלא הוא יעקב הנרי שיף, שעמד בראש חברת הבנקאות 'קון, לב ושותפיהם', (Kuhn, Loeb and Co.) שמושבה היה בניו-יורק. בעזרת חברת הבנקאות היהודית גרמנית 'מ.מ. וארבורג ושותפיו' (M.M. Warburg and Co.) מגרמניה וחברתו של סיר ארנסט קאסל באנגליה הפיץ שיף אגרות-חוב של י' בעת מלחמתה ברוסיה ב-1904-1905, בארבעה מיליונים חיוניים ובהיקף חסר תקדים. שיף היה איש המערב הראשון שזכה באות כבוד מאת קיסר י', ושמו נודע בכול ברחבי י' ונישא בפי כול. בשנות ה-20 וה-30 כתבו אינוטסוקה, יאסואה ועמיתיהם 'המומחים לענייני יהודים' ספרים, ובהם הצהרות כגון זו:

'המהפכה הבולשוויקית היא חלק מקשר יהודי... לכאורה, הציונות היא מטרתם של היהודים, אך למעשה רוצים הם לשלוט בכלכלה, במדיניות ובדיפלומטיה של העולם... יש לחסל בכוח את הקשר היהודי... היהודים אחראים לשליטת האמריקנים והאירופים בממשלה הלאומנית של סין... היהודים שולטים בעיתונות האמריקנית וכתוצאה מכך בדעת הקהל, ומסיתים אותם בי'... היהודים אחראים לאי-מוסריותו של הנוער היפני.'

אנטישמיות כזאת בקרב היפנים, שכמעט ולא ידעו על קיומם של היהודים, אפשר להבינה אך ורק על רקע תהליך המודרניזציה המכאיב של י' בשלהי המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20. לחידושים בתעשייה, בטכנולוגיה ובצבא נלווה זרם של מושגים מערביים, שהיו ניגוד מוחלט לתרבות עתיקת היומין של י' ולערכיה.

קדושתה הבלתי מעורערת של המשפחה והאומה, ובראשה הקיסר האלוהי, היתה אנטיטיזיה לדגש שהדמוקרטיה שמה ביחיד. הדבר פגע במיוחד בלאומנים הקיצונים, האזרחים והצבאיים, שרגזו על אותה 'פלישה' מהמערב. הלאומנים הקיצונים הללו, שהיו חדורים במיתוס האדמה של עת קדומה ו'טהורה' יותר, ניסו לשווא להחדיר לארצם קידמה טכנולוגית בלבד, בלי האקולטוריזציה של ערכים הנלווים אליה בהכרח. הלאומנים הללו, כמוהם כלאומנים ברוסיה, בגרמניה ואף בארצות-הברית, האמינו באמת בסיפורי הבדים שב'פרוטוקולים של זקני ציון' וביהודי הבין-לאומי, שתיארו את היהודים כשורש כלל הרעות הבין-לאומיות והפנימיות. בעיני יפנים שלא היו כה מתוחכמים נראה היה הגיוני, שהואיל והיהודים שולטים בארצות-הברית ובבריטניה, המייצגות את המערב, משמע ש'היהודים' ו'המערב' חד הם. וכך קרה שפורסמו ספרים אנטישמיים ובכותרתם המלה 'יהודי', אך בכול הספר כולו כלל לא נזכרו היהודים.

היפנים, שלא ידעו שנאת יהודים בת אלפיים שנה בטענה שהיהודים הם רוצחי האל, הלבישו את האנטישמיות שלהם בלבוש יפני פרגמטי. הם התכוונו ליישם את המושג המערבי של האנטישמיות ו'הכוח היהודי' ל'סדר החדש' של י' במזרח אסיה. אותם יפנים לאומנים

קיצונים, שכתבו חיבורים ברוח של אנטישמיות ארסית, הם למעשה שהיו הרוח החיה במדיניותה החיובית של י' כלפי היהודים, ואף התייחסו ליהודים אישית ביחס נאות. המעבר מהתיאוריה למעש בא לידי ביטוי בשנות ה-30 הראשונות, לאחר שי' כבשה את מנצ'וריה בשנים 1931-1932. יאסואה ואינוטסוקה ותריסר עמיתיהם היו ראשי חבורה פוליטית, צבאית ואזרחית ששאפה להשתלט על מנצ'וריה והיתה מכונה הסיעה המנצ'ורית. מטרתה היתה לפתח את מנצ'וריה ומשאביה הנרחבים, שהיו חיוניים להגנתה של י'. מושגיהם על ה'כוח היהודי' היו הגורם הישיר ליישום התיאוריה ההיא לתועלתה של י' באותה העת. כשניים עד שלושה מיליארדי דולר היו דרושים למימון מפעל הפיתוח במנצ'וריה. הנחתם היתה כי אם יזכו היהודים במזרח אסיה ליחס נאות מצד י', ישכנעו בתמורה את אחיהם עתירי הנכסים ורבי ההשפעה שבארצות-הברית להעניק מיליונים בדומה למיליונים שהעניק שיף.

יתר על כן: הם גם קיוו כי אותם יהודים רוסים, ספרדים ופליטי גרמניה, שחיו בשלווה בשלטון יפני נוח יגרמו לכך שאחיהם היהודים רבי ההשפעה יביאו לידי שיפור יחסה של ארצות-הברית לי'. כי לאחר שכבשה י' את מנצ'וריה ב-1931-1932, ובעיקר לאחר שפרצו מעשי האיבה עם סין ב-1937, היתה מדיניותה של ארצות-הברית כלפי י' קשוחה ובלתי מתפשרת. כך הוחלט ב-1938 על אמברגו מוסרי נגד י', והאמברגו מנע מי' פסולת ברזל ונפט החיוניים לתעשייתה ולצבאה. נוסף לשיקולים הללו היה לפליטים היהודים מגרמניה ערך כבני-ערובה, והם גם יכלו להיות המדענים הדרושים לפיתוחה של מנצ'וריה. כמשקל נגד ל'בית-הלאומי' היהודי הסובייטי בבירוביג'אן הסמוכה, הוצע גם להעניק ליהודי מנצ'וריה מדינה ציונית משלהם.

ב-1936, כאשר ניסה גיסוקה איוקאוה, התעשיין שהיה חבר בסיעה המנצ'ורית, את תוכניותיו לתיעושה של מנצ'וריה, ובכללן סיוע של הון מארצות-הברית, החלה להתגבש המדיניות הפרו-יהודית. היא התבטאה במלואה בפגישת חמשת השרים ב-1938, שציינה את מדיניות הדלת הפתוחה לפליטים ממרכז אירופה שנמלטו לשנגהאי ופתחה עת רצון טוב ליהודים עד פרוץ המלחמה באוקיאנוס השקט ב-7 בדצמבר 1941.

הראשונים שנהנו מהמדיניות הפרו-יהודית היו היהודים מרוסיה חסרי הנתירות, שחיו בשליטת היפנים במנצ'וריה, סבלו מהאנטישמיות של רוסים 'לבנים' ומהלחץ הכלכלי של היפנים בראשית שנות ה-30. רבים מהם נאלצו לעבור לשנגהאי ולטינצין (טינג'ין), שבהן היו מושבות בין-לאומיות והפעילות הכלכלית בהן היתה חופשית יותר. אך גם הנשארים בצפון זכו בסופו של דבר במעמד משפטי ובהגנה. איש הקשר בין הרשויות היפניות ליהודים היה דווקא אלוף משנה יאסואה. בלא כול דיחוי סגר יאסואה את העיתון הרוסי האנטישמי 'נאש פוט' (NASH PUT), וב-1937 עזר לארגן את הוועידה הראשונה של קהילות יהודי רוסיה במזרח הרחוק, שהיתה אמורה להתכנס אחת לשלוש שנים. בוועידות הללו השתתפו 1,000

צירים, הדגל הציוני התנוסס בהן לצד דגלי י' ומנצ'וריה, וחברים מתנועת בית"ר, לבושי מדים, הצטרפו לחיילים היפנים העומדים במשמר. ב-1941 יצא יאסואה לארץ-ישראל, נרשם ב'ספר הזהב' של ה'קרן הקיימת', והיהודים זכרו אותו לטוב; כול זאת בשעה שחיבר, בשם עט, ספרים כגון 'שליטת היהודים בעולם', ותירגם את 'הפרוטוקולים של זקני ציון'.

סרן אינטסוקה מלא אז תפקיד דומה בשנגהאי, עמד שם בראש המשרד לענייני היהודים, וניסה להגשים את יעדו ולהקים ישוב יהודי בשנגהאי במקום במנצ'וריה. עם בואם של פליטים יהודים ב-1938-1941 כמעט הגיעו יעדיו לכלל הגשמה. ליהודים ניתן אישור כניסה לשנגהאי, למרות מאמצים של חברים מערביים בגוף המושל של המושבה הבין-לאומית, ובכללם חברים אמריקנים ובריטים, למנוע מהם כניסה.

בנובמבר 1940, זמן קצר לאחר חתימת הברית המשולשת של גרמניה, איטליה וי', ולפליאתו של משרד החוץ הגרמני, שידר אינטסוקה ברדיו טוקיו מסר פרו-יהודי ובו הדגיש את הניגוד בין יחסה האוהד של י' ליהודים לעומת יחסם של הנאצים. ממש באותה עת פירסם אינטסוקה בשם בדוי תרגום של ה'פרוטוקולים', דבר שזכה לשבחים מהגרמנים, שלא ידעו את זהות המתרגם.

בראשית 1941, כאשר יותר מ-1,000 פליטים יהודים מפולין בעלי אשרות שתקפותן מפוקפקת מצאו עצמם תקועים בקובה, שבי' ובידיהם מסמכים של 'קוראסאו' ואשרות מעבר יפניות שפג תוקפן, אישר שר החוץ יוטסוקה מטסואוקה (שהיה בעבר מושל מנצ'וריה), את הארכת אשרות המעבר (ראה 'הצלת יהודים מפולין דרך המזרח הרחוק'). הדבר אירע זמן קצר לפני מסעו של מטסואוקה לברלין, שנועד להדק את היחסים עם היטלר. זמן מה לפני שפתחו במלחמה העבירו היפנים את 1,000 הפליטים מפולין לרובע שלהם בשנגהאי. בין הפליטים היו סופרים, אמנים, מנהיגים סוציאליסטיים, בחורי ישיבה ורבנים. איגוד הרבנים האורתודוקסים באמריקה שלח לאינטסוקה קופסת סיגריות מכסף, ועליה חרוטה הקדשה, כהוקרה לעזרתו בהענקת מיקלט ליהודים. אחרי המלחמה סייעה המתנה לאינטסוקה להשתחרר ממשפט פושעי מלחמה במנילה.

עם פרוץ המלחמה באוקיאנוס השקט, ב-7 בדצמבר 1941, גברה השפעת הנאצים על היפנים. המשרד 'הפרו-יהודי' לענייני היהודים פורק ואינטסוקה נשלח לפיליפינים. לבסוף, ב-18 בפברואר 1943, נכנעו היפנים לדרישות הגרמנים להקים גטו ליהודים. רק הפליטים מגרמניה, מאוסטריה ומפולין הועברו לגטו, ששטחו היה 5 קמ"ר, ובו היו אלפים רבים של סינים. לאור מערכת היחסים הרגישה של י' עם ברית-המועצות, נותרו 3,000-4,000 יהודים חסרי נתינות מרוסיה חופשים, וכזה היה גם גורלם של כמה מאות יהודים ספרדים (העשירים שבהם נעצרו כ'אזרחי אויב' בריטים).

החיים בגטו היו קשים מבחינה כלכלית ופסיכולוגית, אך לא דמו כלל וכלל לתנאים בגטו באירופה. אומנם, חיילים יפנים, בסיוע של 'פאו צ'יאה' (Pao Chia) בלתי חמושים (משטרת

עזר יהודית), שמרו על הכניסה מהגטו והיציאה ממנו, אך לא היו סביבו חומות או אף גדר תיל.

בדרך-כלל הניחו הרשויות היפניות את הקהילה לנפשה, ואיפשרו לה לנהל פעילות בתחומי התרבות, הדת והחינוך בלי הפרעה, בלי עינויים וירי כדוגמת הנאצים. וכך אפשר היה בשנות המלחמה לחיות בשקט יחסי, אך שמזון לא היה מצוי בשפע. רק כאשר נזקק פליט לאישור יציאה לעסקים או למטרות רפואיות, היה עליו לפנות לפקידים היפנים האחראים לתעודות ולאישורי המעבר, ואז עלול היה להיתקל בקשיים, אוקורה עלול היה להשליך מישהו לכלא, וגויה, שקרא לעצמו 'מלך היהודים', היה מסוגל להכות או אף לבעוט בפליט שעמד והמתין בתור, ומיד אחרי-כן להתנהג באדיבות ובנימוס. שלא כדרך האמריקנים וחוקי התקשורת הנוקשים שלהם בעת מלחמה, לא מנעו היפנים מעולם משלוח כספים מארגונים יהודיים דרך מדינות ניטרליות, לסיוע לרוב הפליטים שהתגוררו בשנגהאי. בסוף 1943 איפשרה ארצות-הברית, בלחץ שהפעיל 'ועד ההצלה של אגודת הרבנים בארצות-הברית', העברות כספים לסיוע, ותנאיהם של הפליטים השתפרו.

גם בעיצומה של המלחמה הוסיפו היפנים להאמין באגדת 'הכוח היהודי' יוצא הדופן בארצות-הברית, כמה פעמים ניסו לשלוח גששי שלום לארצות-הברית, באמצעות יהודים משנגהאי וטינצין. הנסיונות ההם לא נשאו פרי. למרבה האירוניה, דווקא האנטישמיות היפנית המיוחדת גרמה כול ימי השואה להגן על היהודים ולא לפגוע בהם.